

УДК 334.72:352(477)

*Т. А. Самарічева,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи, страхування
та фондового ринку, кандидатка економічних наук,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8889-4306>*

*І. А. Юричина,
асистент кафедри публічного управління та адміністрування, аспірант,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6054-2042>*

*В. Ю. Юричин,
аспірант, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-3140-3624>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.12.169

РОЛЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

*T. Samaricheva,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking, Insurance and Stock Market,
Leonid Yuzkov Khmelnytsky University of Management and Law*

*I. Yurychyna,
Acting Assistant of the Department of Public Management and Administration, Postgraduate student,
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law*

*V. Yurychyn,
Postgraduate student,
Khmelnytsky University of Management and Law named after Leonid Yuzkov*

THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN THE CONTEXT OF COMMUNITY DEVELOPMENT

У статті досліджено вплив малого та середнього бізнесу на розвиток територіальних громад. Зазначено, що базовими елементами національної економіки виступають територіальні громади. Наголошено, що у економічному розвитку територіальної громади важливе місце відіграє малий та середній бізнес, який забезпечує активне надходження податкових надходжень до бюджетів. Проаналізовано кількість новостворених підприємств, та тих які припинили свою діяльність протягом 5 років. Встановили, що із кожним проаналізованим роком кількість малих та середніх підприємств скорочується. Виокремили, що основними причинами закриття малих підприємств є ряд факторів, зокрема: слабкі навички керування підприємством, збільшення мінімальної заробітної плати, мобілізація та інші.

Розглянуто, за рахунок яких податкових надходжень наповнювалися місцеві бюджети, та яке місце займає податок, який сплачують малі та середні підприємства. Зазначено, що основним джерелом доходу місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб. Встановлено, що малий та середній бізнес є важливим в територіальних громадах та надає можливості для їхнього розвитку. Проаналізовано ряд факторів, які впливають на розвиток малого та середнього бізнесу в територіальних громадах.

Рекомендовано територіальним громадам вжити ряд заходів, які сприятимуть розвитку малого та середнього бізнесу, зокрема: створення бізнес — інкубаторів, організація форумів, робота програм розвитку, а саме: грантова підтримка, пільгове кредитування, компенсація витрат та інше.

The article examines the impact of small and medium-sized businesses on the development of territorial communities. It is noted that territorial communities are the basic elements of the national economy. It is emphasized that small and medium-sized businesses play an important role in the economic development of a territorial community, which ensures active tax revenues to the budgets. It is noted that small businesses account for more than 99% of all registered enterprises in the country. It is emphasized that the war in Ukraine has had a significant impact on the country's economy and on the development of small and medium-sized businesses, in particular, the problems faced by enterprises were difficult to predict and identify a number of measures for rapid response. The number of newly created enterprises and those that ceased operations within 5 years was analyzed. It was found that the number of small and medium-sized enterprises is decreasing with each analyzed year. We found out in which cities of Ukraine most small businesses have ceased operations. We analyzed the number of unemployed people in 2020-2024. We found that the main reasons for the closure of small businesses are a number of factors, including weak business management skills, an increase in the minimum wage, mobilization, and others.

The author examines the sources of tax revenues used to fill local budgets and the place of the tax paid by small and medium-sized enterprises. It is noted that the main source of local budget revenues is the personal income tax. It is established that small and medium-sized businesses are important in territorial communities and provide opportunities for their development. The author analyzes a number of factors that influence the development of small and medium-sized businesses in territorial communities, including: a favourable business climate, developed infrastructure, access to finance, qualified personnel, and support from local authorities.

It is recommended that territorial communities take a number of measures to promote the development of small and medium-sized businesses, including the creation of business incubators, organization of forums, and development programs, including grant support, preferential lending, cost reimbursement, etc.

Ключові слова: малий бізнес, середній бізнес, територіальні громади, місцевий економічний розвиток, підприємництво, сталий розвиток, фінансова спроможність територіальної громади.

Key words: small business, medium-sized business, territorial communities, local economic development, entrepreneurship, sustainable development, financial capacity of the territorial community.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У контексті сучасних глобалізаційних процесів особливої актуальності набувають питання, пов'язані з економічним розвитком територіальних громад, регіонів та національної економіки загалом. Це зумовлено необхідністю підвищення рівня добробуту населення, зміцнення конкурентоспроможності національної економіки, забезпечення зайнятості та досягнення цілей сталого розвитку. У цьому контексті малий і середній бізнес відіграють важливу роль, оскільки здійснюють істотний вплив на економічну, соціальну та культурну трансформацію територіальних громад.

Військова агресія російської федерації проти України докорінно змінила всі сфери суспільного життя. Значні втрати зазнали суб'єкти господарювання, особливо малий та середній бізнес. Частина підприємств припинили свою діяльність, інші — перемістилися у відносно безпечні регіони, або трансформували бізнес-моделі.

Проте, за даними офіційної статистики малий та середній бізнес демонструє найвищий рівень адаптивності до викликів воєнного часу, зокрема, з серпня 2022 року по березень 2023 року кількість малих підприємств зростала з 132 тисяч до 202 тисяч [3]. А за перше півріччя 2023 року українці відкрили 134 нових малих підприємств, що становить 70% від кількості нових бізнесів, відкритих за весь 2022 рік. Рекордною стала частка жінок серед новоспечених бізнесменів — 60%. Для порівняння, у 2023 році цей показник склав 55.6%, а у перший рік повномасштабної війни — 47%. Найбільш популярними напрямками підприємницької активності залишаються роздрібна та оптова торгівля, інформаційні технології, сфера індивідуальних та інформаційних послуг. Незважаючи на виклики воєнного часу, малий та середній бізнес у демонструє високий рівень стійкості, відіграючи ключову роль у підтримці економічної стабільності, забезпеченні зайнятості населення та зміцненні фінансової спроможності територіальних громад.



Рис. 1. Кількість новостворених підприємств, та тих які припинили діяльність за 2020–2024 рр.

Джерело: складено авторами на основі [12].

Таблиця 1. Кількість суб'єктів господарювання та зайнятих працівників в малих та середніх підприємствах

№ з/п	Роки	Кількість суб'єктів господарювання, одиниць		Кількість зайнятих працівників тис. осіб	
		Малі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства	Середні підприємства
1.	2020	17751	362328	3050,3	1583,3
2.	2021	17602	355708	3088,4	1703,1
3.	2022	17502	352722	2967,8	1775,2
4.	2023	14783	246647	2582,8	1429,7
5.	2024	14070	293270	2336,3	1391,9

Джерело: систематизовано авторами на основі [13].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження впливу малого і середнього бізнесу на розвиток територіальних громад із подальшою розробкою рекомендацій щодо вдосконалення механізмів підтримки та стимулювання підприємницької активності на місцевому рівні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання розвитку малого та середнього бізнесу знаходиться у фокусі багатьох наукових досліджень, зокрема цьому присвячені праці таких учених, як: Бережницької У. [1], Венгера В. [2], Карпюк Г. [3], Кирилюк М. [4], Крилової О. [5], Клочковської В. [9], Клочковського О. [9], Науменко Н. [6], Пашук Л. [7], Рибак М. [8], Трегубової О. [9].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Територіальні громади відіграють ключову роль у економічному розвитку країни як базові елементи національної економіки. Вони становлять основу для реалізації місцевих ініціатив, залучення інвестицій, розвитку підприємництва та створення нових робочих місць. У економічному розвитку територіальної громади важливу роль посідає малий та середній бізнес (далі — МСБ).

Він є рушійною силою економічного зростання, створює робочі місця, стимулює інновації та підвищує якість життя населення.

Зокрема, малі підприємства складають понад 99 % усіх зареєстрованих підприємств в країні. МСБ забезпечує податкові надходження до бюджету, стимулює національний ринок та сприяє розвитку конкуренції. МСБ працює у більшості секторів української економіки, включаючи промисловість, сільське господарство, будівництво та сферу послуг, і залишаються активними, незважаючи на воєнний стан [10]. Однак МСБ дуже чутливий до змін у зовнішньому економічному середовищі і першим реагує на зміни та кризи, тому часто стикається з серйозними проблемами, які перешкоджають зростанню та

успіху. Сьогоднішнє середовище дуже відрізняється від минулого. Війна, що триває в Україні, суттєво вплинула на економіку країни, в тому числі на розвиток МСБ. Проблеми, з якими стикаються підприємства, було важко передбачити, а хід подій був різким і непередбачуваним.

Для подальшого дослідження тенденцій розвитку підприємництва, доцільним є здійснення аналізу статистичних даних щодо динаміки започаткування та припинення підприємницької діяльності упродовж 2020—2024 років (рис. 1).

За даними Єдиного державного реєстру (ЄДР) у 2020 р. в Україні було зареєстровано 227 096 нових малих підприємств, у 2022 р. — 193 268, а у 2023 р. цей показник зріс до 302 626, перевищивши довоєнний рівень; водночас у 2023 р. припинили діяльність 158 390 суб'єктів, тобто майже половина від новостворених, що корелює з відомим фактом: понад третина бізнесів припиняє існування протягом першого року роботи [11].

Аналіз динаміки кількості новостворених та ліквідованих підприємств, відображеної на рис. 1, свідчить про зростання підприємницької активності у 2020—2021 роках на тлі відносно стабільного рівня припинення діяльності суб'єктів господарювання. У 2022 році, під впливом повномасштабного військового вторгнення, зафіксовано суттєве зниження темпів реєстрації нових підприємств, що супроводжувалося зменшенням кількості підприємств, які припинили діяльність майже вдвічі. Така динаміка може бути інтерпретована як результат тимчасового стримування прийняття рішень у сфері підприємництва в умовах невизначеності. У 2023 році спостерігається суттєве відновлення підприємницької активності: кількість нових реєстрацій перевищила довоєнний рівень, проте одночасно зросла й кількість підприємств, які припинили діяльність.

Аналіз динаміки кількості суб'єктів господарювання та зайнятих працівників у малих і середніх підприємствах протягом 2020—2024 років свідчить про поступову трансформацію структури підприємницького сектора в умовах економічної нестабільності. Кількість ма-

Таблиця 2. Динаміка та структура податкових надходжень до місцевих бюджетів в 2020–2024 рр.

№ з/п	Показники	2020		2021		2022		2023		2024	
		млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
1	Доходи місцевих бюджетів, всього	471,5	100	580,7	100	555,1	100	652,6	100	679,5	100
2	Податкові надходження	285,6	60,6	346,7	59,7	393,5	70,9	434,5	66,6	441,1	64,9
3	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, у т. ч	187,6	39,8	228,3	39,3	285,8	51,5	304,9	46,7	285,4	42,0
3.1	Податок та збір на доходи фізичних осіб	177,8	37,7	212,2	36,5	272,2	49,0	289,4	44,3	257,5	37,9
3.2	Податок на прибуток підприємств	9,8	2,1	16,1	2,8	13,5	2,4	15,5	2,4	27,9	4,1
4	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	4,6	1,0	8,6	1,5	8,7	1,6	6,0	0,9	6,5	1,0
5	Внутрішні податки на товари та послуги	15,6	3,3	17,8	3,1	13,1	2,4	22,4	3,4	27,8	4,1
6	Місцеві податки та збори, у т. ч	75,7	16,1	89,9	15,5	84,3	15,2	100,0	15,3	119,8	17,6
6.1	Податок на майно	37,4	7,9	43,2	7,4	36,8	6,6	43,8	6,7	50,2	7,4
6.2	Збір за місця для паркування транспортних засобів	0,09	0,02	0,13	0,02	0,10	0,02	0,15	0,02	0,17	0,03
6.3	Туристичний збір	0,13	0,03	0,24	0,04	0,19	0,03	0,22	0,03	0,27	0,04
6.4	Єдиний податок	38,0	8,1	46,3	8,0	47,2	8,5	55,8	8,6	69,1	10,2
7	Інші податки та збори	2,1	0,4	2,1	0,4	1,6	0,3	1,3	0,2	1,5	0,2

Джерело: систематизовано авторами на основі [15].

лих підприємств упродовж п'ятирічного періоду демонструє стійку тенденцію до скорочення: з 17751 од. у 2020 році до 14070 од. у 2024 році, що може бути наслідком як загострення зовнішніх шоків, так і внутрішніх структурних проблем, зокрема у сфері доступу до ресурсів та адаптації до змін кон'юнктури. Водночас чисельність середніх підприємств у 2020–2022 роках залишалася відносно стабільною, однак у 2023 році відбулося різке зниження — до 246647 од., ймовірно, під впливом активних воєнних дій та руйнування логістичних ланцюгів. Відновлення до 293270 од. у 2024 році може свідчити про часткову адаптацію підприємств до нових умов та перегрупування бізнес-середовища.

Чисельність зайнятих у малому бізнесі також демонструє скорочення: з 3050,3 тис. осіб у 2020 році до 2336,3 тис. осіб у 2024 році, що вказує на зменшення кадрового потенціалу та, ймовірно, перерозподіл трудових ресурсів на користь неформального сектору або еміграцію. У середніх підприємствах динаміка має інший характер: зростання з 1583,3 тис. осіб у 2020 році до 1775,2 тис. осіб у 2022 році, після чого спостерігається спад у 2023–2024 роках до 1391,9 тис. осіб. Така тенденція може свідчити про зниження операційної активності у сфері середнього бізнесу, пов'язане із зовнішньополітичними ризиками та обмеженими можливостями

ми відновлення виробничих процесів.

Найвищий рівень припинення діяльності малих підприємств спостерігався у таких великих урбаністичних центрах, як м. Київ, м. Харків та м. Дніпро. Серед ключових чинників, що зумовлюють ліквідацію малих підприємств, можна виокремити надмірне податкове навантаження, помилки у виборі стратегії розвитку, недостатній рівень управлінської компетентності керівників, фінансове навантаження, спричинене зростанням мінімальної заробітної плати, мобілізаційні процеси, а також суттєве підвищення вартості електропостачання та логістичних послуг [13].

Фінансова спроможність територіальних громад є одним із ключових чинників реалізації ефективної місцевої політики та досягнення сталого соціально-економічного розвитку на місцевому рівні. У цьому контексті підприємницька діяльність, зокрема сектор малого та середнього бізнесу, відіграє надзвичайно важливу роль. Ос-

новним каналом впливу малого підприємництва на фінансову спроможність громад є формування доходів місцевих бюджетів через сплату відповідних податків.

Слід відзначити, що місцеві бюджети в Україні значною мірою формуються за рахунок податкових надходжень, і ключову роль у цьому процесі відіграє малий та середній бізнес. Аналіз податкових надходжень до місцевих бюджетів України за 2020–2024 рр. (табл. 2) демонструє зростання абсолютного обсягу доходів місцевих бюджетів — із 471,5 млрд грн у 2020 р. до 679,5 млрд грн у 2024 р., податкові надходження в структурі цих доходів зросли з 285,6 млрд грн (60,6%) до 441,1 млрд грн (64,9%), підтверджуючи зростаючу фінансову роль місцевого підприємництва. Особливу увагу слід приділити єдиному податку, який є основною формою оподаткування фізичних осіб-підприємців (ФОП) та малого бізнесу. За п'ять років його надходження зросли з 38,0 млрд грн (8,1% усіх доходів місцевих бюджетів) у 2020 році до 69,1 млрд грн (10,2%) у 2024 році — приріст склав понад 81%. Це свідчить про збереження активності підприємництва навіть в умовах економічної нестабільності, війни та обмежень. Варто наголосити, що саме фізичні особи-підприємці — основні платники єдиного податку — становлять кістяк місцевого ринку праці, сфери послуг, роздрібної

торгівлі та сервісу, що критично важливо для життєдіяльності територіальних громад.

Ще одним стратегічним джерелом податкових надходжень до місцевих бюджетів є податок та збір на доходи фізичних осіб (ПДФО). У 2024 році його обсяг склав 257,5 млрд грн, що становило 37,9% усіх доходів місцевих бюджетів. Зауважимо, що хоча формально цей податок сплачують наймані працівники, його джерелом є заробітна плата, яку нараховують роботодавці — у значній мірі суб'єкти малого та середнього бізнесу. Враховуючи, що МСБ відіграє ключову роль у створенні робочих місць на місцевому рівні, а отже, опосередковано забезпечує значну частину надходжень ПДФО. Це особливо актуально для селищних та сільських територіальних громад, де саме малий бізнес формує основну частку зайнятості.

Надходження від податку на прибуток підприємств також демонструють зростання — з 9,8 млрд грн у 2020 році до 27,9 млрд грн у 2024 році. Хоча цей податок сплачують переважно середні та великі підприємства, значну частку в цьому прирості забезпечує саме середній бізнес, зважаючи на адаптивність до кризових умов. У 2024 році податок на прибуток становив 4,1% доходів місцевих бюджетів, що у 2,5 рази менше, ніж єдиний податок — це підкреслює, що малі підприємці мають більший фінансовий вплив у масштабах територіальних громад, ніж середній та великий бізнес.

У процесі соціально-економічного розвитку територіальних громад малий та середній бізнес (МСБ) відіграє ключову роль як детермінанта локальної економічної активності та стійкості. Його функціонування сприяє реалізації багатомірних соціально-економічних ефектів, зокрема [14]:

1. Формування зайнятості населення, оскільки МСБ є провідним джерелом створення нових робочих місць, особливо у малих містах та сільській місцевості, де великі підприємства присутні обмежено. Це сприяє зниженню рівня безробіття, підвищенню доходів домогосподарств та загальному зростанню добробуту населення.

2. Забезпечення фінансової стабільності громад, адже розвиток малого та середнього підприємництва сприяє зростанню обсягів податкових надходжень до місцевих бюджетів, насамперед через сплату єдиного податку, податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств. Ці ресурси створюють бюджетну базу для фінансування об'єктів інфраструктури, соціальної сфери та інших важливих проєктів.

3. Стимулювання конкурентного середовища, зокрема МСБ формує гнучку та динамічну систему суб'єктів господарювання, що підвищує рівень конкуренції на місцевих ринках, сприяючи оптимізації цінової політики, зростанню якості товарів і послуг та розширенню асортименту.

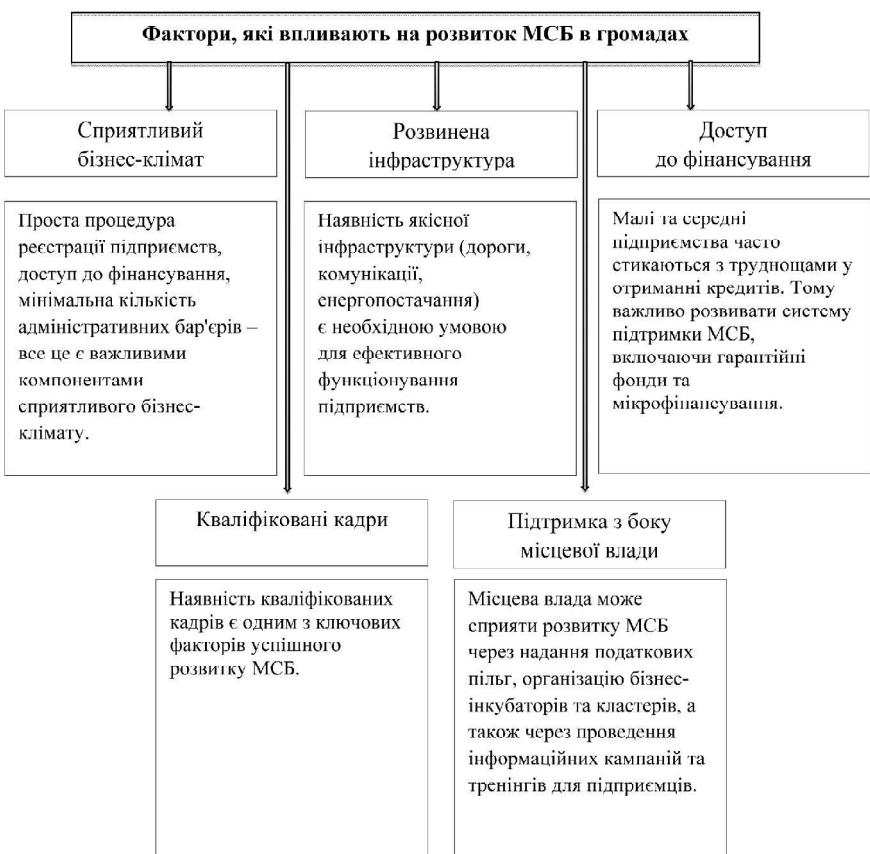


Рис. 2. Фактори, які впливають на розвиток МСБ в громадах

Джерело: розроблено авторами.

4. Активізація інноваційних процесів, адже значна частина інноваційних рішень, стартапів і нових технологічних підходів генерується саме у секторі МСБ, що обумовлює його важливу роль у модернізації економіки та підвищенні її конкурентоспроможності.

5. Формування стратегічного бачення розвитку громад, оскільки функціонування МСБ актуалізує необхідність удосконалення місцевої політики підтримки підприємництва, включаючи розробку стратегій розвитку, оновлення нормативно-правового забезпечення, інвестиційне стимулювання, розвитку інфраструктури громади, фінансування проєктів, тощо.

6. Сприяння розвитку соціальної відповідальності, адже представники малого та середнього бізнесу часто виступають активними учасниками життя громади, реалізуючи благодійні ініціативи, підтримуючи освітні, культурні, екологічні проєкти, що формує позитивний соціальний імідж підприємництва на локальному рівні.

Відтак, малий і середній бізнес виступає ключовим елементом сучасної соціально-економічної системи, відіграючи провідну роль у забезпеченні сталого економічного розвитку, стимулюванні інноваційної активності, підвищенні рівня зайнятості населення та зміцненні соціальної стабільності. У структурі розвитку територіальних громад МСП формує базис для економічної самодостатності, підвищення конкурентоспроможності локальних економік та диверсифікації джерел надходжень до місцевих бюджетів. Водночас на темпи та якість розвитку МСП у межах громад впливає комплекс економічних, інституційних, регуляторних та соціальних чинників, інтегративний вплив яких зумовлює необхідність комплексного дослідження відповідного середовища (рис. 2).

На основі аналізу представленої на рисунку структурної моделі факторів, що впливають на розвиток малого та середнього бізнесу в територіальних громадах, можна зробити висновок, що ефективне функціонування МСП вимагає наявності комплексу взаємопов'язаних умов. До них належать кваліфікований кадровий потенціал, доступ до фінансових ресурсів, розвинена інфраструктура, сприятливе інституційне середовище, а також активна підтримка з боку органів місцевого самоврядування. Останні відіграють ключову роль у створенні сприятливих умов для підприємництва, зокрема через розвиток інфраструктури, надання консультаційно-інформаційної підтримки, створення бізнес-інкубаторів і кластерів, а також налагодження взаємодії з бізнес-асоціаціями.

На національному рівні державна політика повинна забезпечувати формування сприятливого бізнес-клімату шляхом дерегуляції, розробки ефективних механізмів фінансової підтримки МСП та впровадження цільових програм розвитку. З урахуванням вищевикладеного, територіальним громадам доцільно впроваджувати комплексні заходи, спрямовані на активізацію малого та середнього бізнесу, ґрунтуючись на аналізі визначених факторів впливу, зокрема:

1. Створення бізнес-інкубаторів та коворкінг-центрів. Ці платформи надають підприємцям доступ до офісних приміщень, обладнання, консультацій та мережі контактів.
2. Організація бізнес-форумів та конференцій. Такі заходи сприяють обміну досвідом між підприємцями, а також інформують про можливості для розвитку бізнесу.
3. Розробка місцевих програм підтримки МСБ. Ці програми можуть включати грантову підтримку, кредитування на пільгових умовах, компенсацію частини витрат на маркетинг та участь у виставках.
4. Співпраця з освітніми закладами. Співпраця з навчальними закладами дозволяє готувати фахівців, які відповідають потребам місцевого ринку праці.
5. Проведення інформаційних кампаній. Інформаційні кампанії допомагають підприємцям ознайомитися з можливостями, які надає держава та місцева влада.

ВИСНОВОК

Малий і середній бізнес відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні економічного розвитку територіальних громад, особливо в умовах сучасних викликів, спричинених війною. Незважаючи на втрати, спричинені повномасштабним вторгненням, підприємницький сектор продемонстрував високу адаптивність та стійкість, зберігаючи здатність створювати робочі місця, генерувати податкові надходження до місцевих бюджетів і сприяти місцевому економічному розвитку. Аналіз статистичних даних засвідчує як позитивну динаміку відкриття нових підприємств, так і наявність структурних проблем, що стримують подальше зростання. Серед ключових факторів, які впливають на ефективність функціонування МСБ у громадах, вирізняються доступ до фінансових ресурсів, рівень інфраструктурного забезпечення, якість регуляторного середовища та підтримка з боку органів місцевого самовряду-

вання. Розвиток МСБ у громадах потребує комплексного підходу з боку державної та місцевої політики, який має передбачати створення сприятливих умов для підприємництва, стимулювання інновацій, а також формування інституційної підтримки. Тільки за умови цілеспрямованої взаємодії між бізнесом та місцевою владою можливе формування сталого середовища для розвитку малого і середнього бізнесу як основи економічної самодостатності територіальних громад.

Література:

1. Бережницька У. Б., Гембач Н. В. Перешкоди розвитку малого і середнього підприємництва в Україні. Економічні перспективи підприємництва: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції. м. Ірпінь. 18—19 лютого 2022 р. URL: https://www.researchgate.net/profile/LiudmylaSliusareva/publication/365173875_Sodo_ocinki_efektivnosti_stalogo_rozvitku_kompanij_v_Ukraini/links/6367e9002f4bca7fd039c97f/Sodo-ocinki-efektivnostistalogo-rozvitku-kompanij-v-Ukraini.pdf#page=23 (Дата звернення: 19.05.2025 р.).
2. Венгер В. В., Романовська Н. І. Механізми та напрями фінансування української промисловості у повоєнний період: світовий досвід. Науковий вісник міжнародної асоціації науковців. 2022. № 3. URL: <https://man.org.ua/nv/index.php/about/article/view/27> (Дата звернення: 19.05.2025 р.).
3. Карпюк Г. І. Основи підприємництва: навч. посібник для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти. 2021. 108 с. URL: <http://elibrary.collegesnau.com/wp-content/uploads/2024/02/Osnovy-pidpryyemnytstva.pdf> (Дата звернення: 19.05.2025 р.).
4. Кирилюк М. С. Стратегія і тактика антикризового управління вітчизняних підприємств в сучасних умовах. Збірник наукових тез за матеріалами XXI Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції молодих вчених та студентів. м. Острог. 23 березня 2023 р. С. 73—75.
5. Крилова О. В. Розвиток мікрофінансових організацій в Україні в умовах Fintech трансформації фінансового ринку. Бізнесінформ. 2020. № 10. С. 316—325. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2020&abstract=2020_10_0_316_325 (Дата звернення: 19.05.2025 р.).
6. Науменко Н. С., Грабко О. І. Мале та середнє підприємництво в Україні та ЄС: аналіз і порівняльна характеристика. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2020. С. 18—34. URL: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2021/51-2021/5.pdf> (Дата звернення: 19.05.2025 р.).
7. Пащук Л. В. Етапи еволюції розвитку малого і середнього підприємництва в Україні. Вісник НУВГП. № 3(91). 2020. С. 137—147. URL: <https://visnyk.nuwm.edu.ua/index.php/econ/article/view/ve3202013> (Дата звернення: 19.05.2025 р.).
8. Рибак М. О. Оцінка ефективності та факторів розвитку підприємницької діяльності в Україні. Економіка та суспільство. 2022. № 45. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1979/1906> (Дата звернення: 19.05.2025 р.).

9. Трегубов О. С., Ключовська В. О., Ключовський О. В. Державне регулювання розвитку малого бізнесу. Економіка та суспільство. 2022. № 43/2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1744/1680> (Дата звернення: 19.05.2025 р.).

10. МакМаллін К. Місцевий економічний розвиток — це постійна синергія дій бізнес-спільноти, влади, громадянського суспільства та наукових кіл. URL: <http://pleddg.org.ua/ua/2016/kent-makmallin/> (дата звернення: 17.01.2025 р.).

11. Лойко В. В. Підтримка та розвиток малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. European scientific journal of Economic and Financial innovation. 2023. № 1 (11). С. 228—237. DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0119> (Дата звернення: 17.01.2025 р.).

12. У 2024 році закрилося на 32% більше ФОПів, ніж торік. URL: <https://skilky-skilky.info/u-2024-rotsi-zakrylosia-na-32-bilshe-fopiv-nizh-torik/> (Дата звернення: 19.05.2025 р.).

13. Кількість закритих фопів. Опендatabот. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/foconomics-2024-9> (Дата звернення: 17.01.2025 р.).

14. Юричина І. А., Юричин В. Ю. Розвиток малих та середніх підприємств в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. Зб. тез VI міжнародної науково — практичної конференції "Стратегічні напрямки соціально — економічного розвитку держави в умовах глобалізації". м. Хмельницький, 16 січня 2025 р. (Дата звернення: 19.05.2025 р.).

15. Доходи. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (Дата звернення: 17.01.2025 р.).

References:

1. Berezhnyts'ka, U.B. and Hembach, N.V. (2022), "Obstacles to the development of small and medium-sized enterprises in Ukraine", *Ekonomichni perspektyvy pidpryemnytstva: zbirnyk materialiv V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Economic prospects of entrepreneurship: collection of materials of the V International scientific and practical conference], Irpin', Ukraine, available at: https://www.researchgate.net/profile/LiudmylaSliusareva/publication/365173875_-_Sodo_ocinki_efektivnosti_stalogo_rozvitku_kompanij_-_v_Ukraini/links/6367e9002f4bca7fd039c97f/Sodo-ocinki-efektivnostistalogo-rozvitku-kompanij-v-Ukraini.pdf#page=23 (Accessed 19.05.2025).

2. Venher, V.V. and Romanovs'ka, N.I. (2022), "Mechanisms and directions of financing Ukrainian industry in the post-war period: the world experience", *Naukovyj visnyk mizhnarodnoi asotsiatsii naukovtsiv*, vol. 3, available at: <https://man.org.ua/nv/index.php/about/article/view/27> (Accessed 19.05.2025).

3. Karpiuk, H.I. (2021), "Fundamentals of entrepreneurship: teaching. manual for applicants of vocational (vocational) education", available at: <http://elibrary.collegesnau.com/wp-content/uploads/2024/02/Osnovy-pidpryemnytstva.pdf> (Accessed 19.05.2025).

4. Kyryliuk, M.S. (2023), "Strategy and tactics of anti-crisis management of domestic enterprises in modern conditions", *Zbirnyk naukovykh tez za materialamy XXI Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi onlajn-konferentsii*

molodykh vchenykh ta studentiv [Collection of scientific theses based on the materials of the XXI All-Ukrainian scientific and practical online conference of young scientists and students], Ostroh, Ukraine, pp. 73—75.

5. Krylova, O.V. (2020), "Development of Microfinance Organizations in Ukraine in Terms of FinTech Financial Market Transformation", *Biznesinform*, vol. 10, pp. 316—325, available at: https://www.business-inform.net/article/?year=2020&abstract=2020_10_0_316_325 (Accessed 19.05.2025).

6. Naumenko, N.S. and Hrabko, O.I. (2020), "Small and medium enterprises in Ukraine and the EU: analysis and comparative characteristics", *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, pp. 18—34, available at: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2021/51-2021/5.pdf> (Accessed 19.05.2025).

7. Paschuk, L.V. (2020), "Stages of evolution of the development of small and medium-sized businesses in Ukraine", *Visnyk NUVHP*, vol. 3 (91), pp. 137—147, available at: <https://visnyk.nuwm.edu.ua/index.php/econ/article/view/ve3202013> (Accessed 19.05.2025).

8. Rybak, M.O. (2022), "Assessment of efficiency and factors of business development in Ukraine", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 45, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1979/1906> (Accessed 19.05.2025).

9. Trehubov, O.S. Klochkovs'ka, V.O. and Klochkovs'kyj, O.V. (2022), "New liquidity ratios in the system of risk-oriented supervision for the activities of banks in Ukraine", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 43/2022, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1744/1680> (Accessed 19.05.2025).

10. MakMallin, K. (2016), "Local economic development is a constant synergy of actions of the business community, authorities, civil society and academic circles", available at: <http://pleddg.org.ua/ua/2016/kent-makmallin/> (Accessed 17.01.2025).

11. Lojko, V.V. (2023), "Support and development of small and medium-sized businesses in Ukraine in wartime", *European scientific journal of Economic and Financial innovation*, vol. 1 (11), pp. 228—237. DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0119>.

12. skilky-skilky.info (2025), "In 2024, 32% more individual entrepreneurs closed than last year", available at: <https://skilky-skilky.info/u-2024-rotsi-zakrylosia-na-32-bilshe-fopiv-nizh-torik/> (Accessed 19.05.2025).

13. Opendatabot (2024), "Number of closed individual entrepreneurs", available at: <https://opendatabot.ua/analytics/foconomics-2024-9> (Accessed 17.01.2025).

14. Yurychyna, I.A. and Yurychyn, V.Yu. (2025), "Development of small and medium-sized businesses in martial law: challenges and prospects", *Zb. tez VI mizhnarodnoi naukovo — praktychnoi konferentsii "Stratehichni napriamky sotsial'no — ekonomichnoho rozvytku derzhavy v umovakh hlobalizatsii"* [Collection of theses of the VI international scientific and practical conference "Strategic directions of socio-economic development of the state in the conditions of globalization"], Khmel'nyts'kyj, Ukraine.

15. Openbudget (2025), "Income", available at: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (Accessed 17.01.2025).

Стаття надійшла до редакції 05.06.2025 р.